

Thije Adams

KUNST

Wordt een mens daar beter van?

VANGENNEP | AMSTERDAM

INHOUD

Vooraf 5

I. Inleiding 7

II. Wat doen wij met kunst? 9

III. Wat doet kunst met ons? 42

IV. Plato en Rousseau 59

v. Onzekerheid in religie, wetenschap en kunst 71

VI. Word je van kunst een beter mens? 81

VII. Inleving zonder verabsolutering 91

I. INLEIDING

Worden mensen beter van kunst?

Stel dat je daar met een volmondig 'ja' op kon antwoorden. Wat een opluchting zou dat zijn voor de Minister van OCW. Wat een verlichting van de taak van de Raad voor Cultuur. En wat een geruststelling voor al diegenen die de kunst en vooral kunstsubsidies een goed hart toedragen. Makers, bemiddelaars, docenten, deskundigen, politici en ambtenaren: iedereen had dan vaste grond onder de voeten.

Zouden alle problemen rond kunst en kunstbeleid dan als bij toverslag zijn verdwenen?

Ach, hoevelen zijn er niet die heel goed weten hoe gezond bessensap is en die niettemin hardnekkig de voorkeur blijven geven aan wijn. Al was de heilzame werking van kunst onomstotelijk aangetoond, dan nog zou je stuiten op lieden die liever gaan vissen of naar het voetballen gaan kijken dan dat zij een goed boek lezen.

Maar wat als de positieve werking van kunst allerm minst onomstotelijk vaststaat? Als daarover aanzienlijke verschillen van inzicht bestaan? Als kunst sinds mensenheugenis onmisbaar is gebleken maar er net zolang ook op kunst is afgegeven? En niet door de minsten. Iedereen weet van Plato,

die de mensen voorhield dat kunst hun de waarheid niet nader bracht maar hen, integendeel, met schijn gestalten alleen maar verder van de ware aard der dingen wegvoerde. En die beweerde dat heel wat muziek uitsluitend een lage staat van opwinding teweegbrengt en daarmee de geest eerder schaadt dan heelt. Wie zou dat laatste trouwens tegen durven te spreken?

Of neem Rousseau, die ervan overtuigd was dat kunst mensen gekunsteld maakt, waardoor aangeleerde maniertjes de plaats innemen van natuurlijke wellevendheid.

Straks komen deze voorbeelden terug. Hier volstaat dat het dus nog maar de vraag is of je van kunst beter wordt en dat het alleen al gelet op de niet aflatende discussie rond kunst en kunstbeleid de moeite waard is om deze kwestie nader te bezien.

Het is dan wel zaak om voor terminologische helderheid te zorgen. Wat wordt precies bedoeld met ‘beter worden van kunst’? ‘Beter’ in welk opzicht? De titel van dit essay vraagt om verduidelijking.

Maar eerst komt aan de orde waar wij mensen kunst voor nodig hebben; wat doen wij met kunst en wat doet kunst met ons? In *Kunst moet, ook in tijden van cholera* zijn deze vragen ook al aan de orde geweest maar het onderwerp rechtvaardigt een uitvoerigere behandeling dan in dat bestek mogelijk was.

En ten slotte is er dan de vraag naar de maatschappelijke en cultuurpolitieke consequenties van een en ander. Dan zal ook de samenhang zichtbaar worden tussen dit essay en de essays die eraan vooraf zijn gegaan.

II. WAT DOEN WIJ MET KUNST?

Religie, wetenschap en kunst

Wij mensen leven hier en nu in een concrete, fysieke wereld. Toch is het maar zeer de vraag of we die ooit onvertkend in beeld krijgen. Zoals uiteengezet in *Kunst moet...*, kennen wij de wereld om ons heen en ook onszelf niet rechtstreeks maar alleen door middel van de voorstelling of beter nog de voorstellingen die wij ons van iets maken. Die voorstellingen hebben altijd een tijdelijk en onvolkomen karakter. Anderen zien de dingen in hun eindeloze geschakeerdheid meestal niet precies zoals wij, en ook onze eigen kijk op de dingen is voortdurend aan verandering onderhevig. Onze blik van vandaag is niet dezelfde als die van gisteren, en die van morgen of zelfs die van zo meteen zal weer net iets anders zijn dan die van nu. Daar komt nog bij dat wij geneigd zijn voor een deel – soms bewust, soms onbewust – langs datgene wat voorhanden is heen te kijken. Onze voorstellingen krijgen dan het karakter van wensen en van dagdromen. 'O, wat heerlijk zou het zijn om nu op vakantie te gaan.' 'O, was ik maar met die en/of die getrouwd...' En je staat al met één been in een andere wereld. Overdrijf je daarbij dan ondermijnt dat de levensvreugde. Aan de imaginaire wereld van games of pornografie kun je zelfs verslaafd raken. Maar ons voorstellingsvermogen, het

vermogen om ons een beeld van iets te vormen en om zoals het er feitelijk aan toe gaat, te vergelijken met hoe het zou kunnen of zou moeten gaan, is iets wat ons mensen eigen is. Het is een direct uitvloeisel van de openheid van onze geest dat wij ons virtueel in ruimte en in tijd kunnen verplaatsen en in staat zijn om te denken in alternatieven. Men spreekt in dit verband wel van mentale simulatie. Duidelijk zie je dat terug in de kunst.

Met behulp van kunst vormen mensen zich voortdurend en bovendien voortdurend nieuwe en andere beelden van de wereld. Maar 'beelden van de wereld' vind je ook in religie en wetenschap. De vraag is dan wat die drie grote kennis-systemen met elkaar gemeen hebben en waarin zij zich van elkaar onderscheiden. Alleen zo, vergelijkenderwijs, krijgen wij helder voor ogen wat specifiek is voor kunst.

Kort gezegd gaat het om het volgende. Religie, wetenschap en kunst hebben een gemeenschappelijke oorsprong in het mythische denken en handelen waarin tot uitdrukking brengen, betekenis verlenen, bezweren, geloven en begrijpen nauw met elkaar verweven zijn. Bijna overal valt deze eenheid echter vroeg of laat in delen uiteen.

In de religie heeft de betekenis van mens en wereld haar plaats gekregen. Maar dan wel de uiteindelijke betekenis, die veelal verder reikt dan de alledaagse, zichtbare wereld. Hier gaat het dan ook niet zozeer om zien als wel om bidden en geloven. In die volgorde. Om een op enigerlei wijze geïnstitutionaliseerde vorm van – ritueel – handelen en om een gedeeld geloof in de zin, de samenhang en meestal ook in een uiteindelijk goede afloop van alle leven.

In de wetenschap vinden wij de voorstellingen die wij ons maken van hoe mensen en dingen 'werken'. Hier gaat het om het zien van causale verbanden, met behulp van het gedistantieerde verstand, ook als het zaken dichtbij betreft. Want het gaat nu niet om mijn begrip of dat van jou maar om een algemeen, koel begrip dat in elk geval tijdelijk voor objectief kan doorgaan en dat in beginsel door iedereen methodologisch te controleren en daarmee ook te delen valt.

In de kunst ten slotte brengt de mens zijn kijk op de wereld en op zichzelf tot uitdrukking. Naast religie is kunst individueler, dichterbij, met vooral oog voor hoe de dingen, praktisch voorhanden of denkbeeldig, zich aan ons voordoen. Vergeleken met wetenschap heeft kunst allereerst aandacht voor de kwalitatieve betekenis, voor de gevoelsmatige lading van de wereld om ons heen.

Klinkt dit allemaal tamelijk abstract? Het gaat hier om een groot onderwerp, waar al heel wat gedachten aan zijn gewijd en waarover al veel is gezegd en geschreven. Ik zal proberen om het concreet en tastbaar te maken en vooral begrijpelijk voor iedereen die er belangstelling voor heeft.

Religie

[...]